

Abril de 2020

n° 264

La Letra Mesadièra

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS D'ARIÈJA

11 car. Enric Fabre 09100 PÀMIAS
05.81.06.03.88/ieo09@orange.fr
<http://ieo-arieja09.blog4ever.org/>

AGENDA

Ràdios

Del diluns al divendres, a l'entorn de 8h20 e 18h50, lo **dissabte** a 14h00 e lo **dimenge** a 11h00 sus **Ràdio Transparence** (93.7 FM), *De còr e d'òc*.

Cada dimars, de **19h00** a **20h00** - *Era votz dera montanha*, sus **Ràdio Coserans** 94.7 FM

En rason de la pandèmia del Coronavirus, totis los acamps, animacions, talhièrs e corses en presencial son anulats. Los corses contunhan per via electronica.

Bon coratge e demoratz a l'ostal !

A lèu !!

Mot de la Presidenta de l'IEO d'Arièja

Caris confinats e pasmens amics,

Sèm dins una passa vertadièrament inedita e sabèm pas cossí seràn les jorns e les meses que venon. Uèi, la lenga es pas sola per èsser en dangièr, las gents tanben ne son.

Las preocupacions, les combats qu'èran nòstres abans la pandèmia semblan de prene una importància tota relativa davant la necessitat d'espandir pas le virus.

Per ara esperam e ensajam de servir un optimisme de paréisser.

La vertat es que sabèm pas brica ont anam e qu'aquel afar nos va cambiar bèlament le biais de viure. Çò màger es que demòre un biais de viure !

La crisi bota en evidéncia las mancas de nòstra societat : aquelas del govèrn que dempuèi temps priva les espitals de mejans en material e personal que serián plan utils a l'ora d'ara e las nòstras, que sèm plan sovent colpables de pensar pas qu'a nosautres primièr.

Çò de positiu dins le contèxte es de véser cossí la solidaritat se desvolopa e quitament s'es pas estat comprés sulpic, cossí la presa de consciéncia de l'interès general e l'ajuda als que risan de patir mai que les autres d'aquela situacion, son plan presentas tanben.

Per çò que coma de costuma son les que mai son sens res que patiràn mai.

Es de plànher que dins un país coma França i aja pas pro de mejans per protegir les que contunhan de far son trabalh ; uèi, las promessas bastan pas pus.

Aquò benlèu servirà de leïçon per deman.

Solide, la nòstra vida càmbia e contunharà de cambiar.

« Sèm en guèrra » martelegèt le President de la Republica. E coma dins totas las guèrras cal organizar la resisténcia. E resistir, ac sabèm far nosautres occitans, dempuèi sègles.

Cèrtas, aurem de mal per passar la crisi d'ara, mas es l'escasença de ne tirar leiçons, d'aquel desastre, e de fargar per l'avenidor, pels nòstres dròlles, una societat que siá pas sonque basada sul profièit subte, que siá al contrari mai atentiva a l'òme e son ambient natural.

Paratge, convivència, tolerància, partejar son estat de tot temps valors de la civilizacion occitana ; se quitan pas de far viure aquestas valors, alara serem armats per tornar levar totes les desfises. Coma ditz le poèta :

« *Esperar, esperar,
E cridar, e cridar,
Si n'ï a qui an çò qui an,
Qu'èm çò qui èm.
Vielh monde qui portam de ier en uei,
Non seràs pas jamei un monde vielh,
Tostemps recommençat, lo conte n'ei pas acabat. [...]
Doman, si s'escad plan, a contrabriu, que seram vius.* »

Demorem çò que sèm, amics, e mantengam l'espèr, atal entre totes farem tot.

Annia Wolf

Antiseptic, desinfectant e estimulanti natural :

Lo Vinagre dels 4 panaires

Coneissètz aquel vinagre ? Aquel vinagre es estat fabricat per panaires per se parar, pendent las grandas epidèmias de Pèsta en França, e atal poder pilhar aisidament. Ne liurèron lo secret per escapar a la senténcia....

Uèi lo vinagre dels 4 panaires es un fòrt estimulanti natural per en cas de feblesa o pendent las epidèmias.

Nosautres tanben sèm en periòde d'epidèmias ! Fabriquem-lo ! Distribuïscam-lo !

Utilizem cada jorn las plantas e espècias que ne fan d'el !

Se tracha d'una **maceracion d'alh, d'espècias e de plantas medecinalas dins de vinagre de pomat** (çò melhor) d'al mens dètz jorns.

Existisson mantunas recèptas mai o mens semblablas. E s'avètz pas totis los ingredients jos la man, pas grèu... lo podètz far amb çò qu'avètz a condicion que las proprietats medecinalas sián las meteissas !

Aquí una recèpta simpla per 1 litre de vinagre e plantas secas :

15 gr de frigola o serpol (Thymus vulgaris o serpyllum, fuèlhas) 15 gr Origan (Origanum vulgaris, fuèlhas) 15 gr Romanin (Rosmarinus officinalis, fuèlhas) 15 gr Sàlvia maire (Salvia officinalis, fuèlhas) 15 gr Menta pebrada (Mentha piperita, fuèlhas) 15 gr Lavanda (Lavandula angustifolia, flors)

15 gr fuèlhas de Laurièr nòble (Laurus nobilis) 3 gr Clavèl de giròfle 3 gr Canela (Cinnamomum zeylanicum, rusca) 3 gr Muscada (Myristica fragrans, notz) 10 gr Alh (Allium sativum, bulb)

Atalhonar las plantas (frescas possible en doblant lo pes), las botar dins topins e cobrir de vinagre fins al ras. Plan tampar e daissar macerar entre dètz jorns e tres setmanas a temperatura ambienta en secotint regularament. Filtrar e metre en botelha. Utilizar pur o diluït a 30 % per desinfectar las mans e las susfàcias, flairar las vapors o ne far de compresas sul pitre, friccionar la pèl al nivèl de la garganta, del pitre e de l'esquina. Tanben 1 culhieron 2 a 3 còps per jorn dins la tisana...

Fasètz-lo al mai lèu que cal 10 jorns de maceracion ! Mas en esperant, podètz utilizar totas las plantas de la recèpta (alh, laurièr, romanin, menta, sàlvia, clavèl de giròfle, canèla, muscada e mai encara...) cada jorn, en tisana, dins la cosina, coma aiga de flors, coma òlis essencials se besonh (totjorn diluidas), en massatge.

E confinatz plan !

Sòfia de Dixmude

Le laboratòri de Molins (09)

Le dissabte 22 de feurèr, a 9H30, que mos trobèrem una quinzena deth Cèrle occitan deth Coserans a visitar le laboratòri de Molins (Arièja). Le director-adjunt Olivier Guillaume que mos recebèc le plen de duas oras, non arrestant de dar-mos un mond d'explicacions.

Le prumèr bastiment que data de sa creacion en 1935. Del temps de la Segonda Guèrra, que s'arrestèren les trebalhs de cèrcas, mes aquestis que reprenguèren en 1942. En 1964, l'organisme que devenguèc CNRS.

A la debuta, las experimentacions que portèren aishús la balma de Molins, ont s'i estudièc la fauna cavernicòla autoctòna, mes tabés la de tota l'Euròpa, vertebrats e invertèbrats.

Pueish qu'arribèren geològues e idrològues, vient fèr experièncas dins una zòna quarstica.

Qu'ensagèren de tornar trobar la flòra del passat. Que s'ocupèren tabés de climatologia josterrana aplicada a l'art parietal.

Seguidis de sismològues qu'installèren chiu a chiu materièl de mès en mès ponchut. Ara, aquelis aparèlhs que fonccionan en autonomia, enregistrant les mendris movaments de la tèrra entièra (ensages nuclears compresis), e tot que part a Tolosa.

Dins las annadas 1980, las cèrcas que s'orientan devèrs una novèla dinamica, la de l'ecologia, amb les enjòcs màgers d'ara. Que fonccionan desmpueish 2007 duas estacions experimentalas, les Metatrons. L'una que s'ocupa del costat idrolic a Molins, l'auta de la partida terrèstra a Caumont. Le laboratòri que fè partida d'un malhum de 5 estacions : ací, Montpelhièr, Ila-de-França, e duas autas en Otra-mar.

Aqueste derrèr qu'é divisat en una centena d'unitats d'estudis. Les cercaires qu'ensajan de saber se quinas evolucions subiran las bèstias que s'i tròban (insèctes, sarnalhas, petitas sèrps), segon l'endret aishús la planeta, en tot fèr variar l'umiditat o la secaressa, las temperaturas, etc. .

La partida idrolica que's tròba dins las novèlas intallacions bastidas en perlongament dels bastiments inicialis. Aqueste Metatròn qu'é compausat de 144 bassins, amb aiua doça estanhosa, o amb a penas de corrent, en contact amb l'aire ambient. Que n'i a 36 de caufadas. Qu'òn i estudia micròorganismes, crustacèus, insèctes, petitis peishes. L'aiua qu'é pompada dirèctament dedens le Lèz, e qu'i torna en fin d'experièncas. De còsta, que i a la reproduccion de ribèras, amb aiua correnta fòrta. Que s'i tié compte de l'evolucion de la sedimentacion, la granulometria, e le comportament de las rabòtas en particular.

De còsta le bastiment principal, que trobam 48 auselèras (melengas), amb condicions de temperatura variablas, 50% a long tèrme, altant a cort tèrme, amb un noirissatge dels petits. Les ausèls que n'an cap forçadament le mèma comportament en domèni freit o caud. Que cal ajustar la caunha amb les protèus, qu'exista desmpueish la debuta e que contunha d'estudiar aquelas bèstias cavernicòlas qu'an un atge mès que canonic !

Le laboratòri de Molins que foncciona amb 65 personas, les 3/4 contractuals, le rèsta fonccionaris. Pueish que i vien gents del mond entièr, dont una centena d'estatgiaris. Les tecnicos e administratius que son recrutadis le mès possible aishús plaça.

Qu'òn a adobat de novèlis bastiments, ont cadà un a son burèu, sa cramba. Le bastiment principal que compren salas de reunion e de conferèncas andà a pu près 80 personas. Las gents que son tabés en contacte amb 11 laboratòris de l'INRA, que s'ocupa de forèstes, parcelas, agronomia... .

Totas las donadas que pòden èster lejudas pel mond entièr, que sian las observacions, las experimentacions, las modelisacions. Tot aquò que serveish a comprene, pueish a prediser las evolucions.

Le CNRS qu'é proprietari de las pareits, e que foncciona segon plans Estat-Region-Departament-Comunautats de Comunas, d'ont vien les investissements. Que reciben 50000 € per an. Se despassan la soma, que sirà retengut aishús la subvencion de l'an d'après.

Plan mercia a Monsur Guillaume per tant de causas estonantas qu'avem apresas ! Quin camin de fèt desmpueish 1935 !

A la debuta del mes de març passat, la presidenta de l'IEO Arièja a mandat una letra als candidats a las eleccions municipalas a prepaus de la preséncia de l'occitan dins las comunas d'Arièja. Ne podètz trapar las primièras responsas sul site de l'IEO : <http://ieo-arieja09.blog4ever.org/>

en relacion amb la "fèsta" del pòrc

Cambajon e cambalon son dos mots que se semblan fòrt, çò qu'es normal ja qu'an la mèma rasiga, "camba". Le cambajon es le gròs tròç de carn de las pèrnas del pòrc (tanben en catalan se ditz pernil). Se manja le pus sovent salat e sec. Per similitud amb le còs uman, le cambajon ven de las patas de darrèr mentre que las patas de davant balhan l'espata. Aquesta es plan mès pichona que le vertadièr cambajon e es rare que se fasca secar, passa puslèu dins la salsissa o les salsissòts.

"Ont es passat le cambalon ?" E òc, caliá pas que manquèsse, ja que se podiá pas fèr le pòrc sens le cambalon. Èra un tròç de boès, long d'a pus prèrs mièg mètre, fòrt solide, le pus sovent de fraisse o de garric que permetiá de penjar le pòrc per las cambas e de las escartadas. Pr'aquò le cambalon èra alongat, un pauc tòrt ponchut e crochetat dels dos caps. Atal enfonhavan cada cap fèits amb la cotèla al nivèl dels tendons dels pès. Coma dintrava dins las cambas del pòrc l'utís s'apelèc cambalon.

maintenir
cap ensús,
dins traucs

La mèit. Segon nòstra tecnica locala, se pòt pas tuar le pòrc sens mèit. Es una mena de caissa longa e en boès que servís a doas causas. Virada cuol ensús, quatre arpalhands i mantenon le pòrc viu, atal le sagnaire es a posita e la sang pòt rajar aisidament e en totalitat dins la grasala. Apuèi un còp capvirada e mièg emplenada d'aiga bulhenta permet d'i remenar le pòrc amb cadenàs per le melhor pelar amb les rasclets. Ven del latin *magis* que designa una pastiera aquí ont se pasta la farina per fèr le pan. Es vertat qu'una pastiera es una pichona mèit. Benlèu que bèl temps a, les pòrcs èran pas tan gròsses qu'aquò, la pastiera un còp l'an, podiá servir tanben de mèit.

"Cal afustar la cotèla de sagnar." Cotèla es le feminin aumentatiu de cotèl, ja que le sagnaire a besonh d'una lama longa e ponchuda per seccionar d'un còp, e d'un sol, l'artèria del pòrc. Ven del latin *culter* (cotèl) o de son diminutiu *cultellus*.

Les dictionaris associats.

Devisas

La recenta rubrica occitana sus la *Despacha* a reviscolat l'interès qu'aviái ja portat a prepaus de las devisas en occitan.

Las devisas son expressions sinteticas jos la forma d'aforismes, que valorizan las vilas. Son vertadièrament oficialas, ja qu'a un moment donat fusquèron adoptadas per la municipalitat. S'agís pas de simples adagis popularis coma per exemple "A Varilhas las polidas filhas, a Dalon la flor." Sovent la devisea acompanha le blason de la vila. Las devisas son escrites en latin, en occitan o en francés.

Vaquí qualques devisas en occitan, qu'aviái amassadas pel departament de l'Arièja :

- Fois : "Tòca-i se gausas".
- Pàmias : "Qui m'a fèit, me garda".
- Bonac : "Qui me coneis m'aima".
- Vernhòla : "Le que i va (Qui i es vengut) i torna"
- Les Alamands (La Tor del Criu) : "Mès vau, mès polida me fau".
- Tarascon : "S'i passas i demòras".
- Sent Guironç : "Se me tustan, fau de bruch".
- Sèish : "Som de Sèish, cap de paura".
- Caumont : "Non tòques cap".

Probable qu'aquela lista es pas exhaustiva, e se la podètz completar, ne sèm interessats.

Aquò dit, es pas brica defendut a una vila, avuèi, d'adoptar una devisea. Cal que le projècte siá portat per personas o associacions... e que le conselh municipal delibère.

Per L'Avelhanet per exemple pòiriá èsser : "Teissi le temps, teissi la vida". A vosautres de jogar.

Jacme PINCE